

QADIMGI G‘ARB VA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING FUQAROLIK JAMIYATI HAQIDAGI QARASHLARI

Jumaniyazov Bekzod Ochilovich

*Urganch innovatsiyon universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası
dotsenti,*

Sabanova Nilufar Baxodir qizi

UrDU mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada qadimgi G‘arb (Platon, Aristotel, Siseron) va Sharq (Konfutsiy, Farobiy, Ibn Sino, Al-G‘azoliy) mutafakkirlarining fuqarolik jamiyati haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Muallif ularning qarashlarini solishtirgan holda, jamiyat va davlat o‘rtasidagi o‘zaro munosabat, inson erkinligi, axloqiylik va qonun ustuvorligi kabi tamoyillarni o‘rganadi. Qarashlarning zamonaviy talqini orqali fuqarolik jamiyatining hozirgi shakllanishiga qanday ta’sir ko‘rsatgani yoritiladi.*

Annotation. *This article analyzes the views of the thinkers of the ancient West (Plato, Aristotle, Cicero) and the East (Confucius, Pharaoh, Ibn Sino, Al-Ghazali) on civil society. Comparing their views, the author explores such principles as the interaction between society and the state, human freedom, morality and the rule of law. Through a modern interpretation of the views, it is illuminated how it has influenced the current formation of civil society.*

Аннотация. *В данной статье анализируются взгляды мыслителей Древнего Запада (Платон, Аристотель, Цицерон) и Востока (Конфуция, Фарабия, Ибн Сино, Аль-Газали) на гражданское общество. Сопоставляя их взгляды, автор исследует такие принципы, как взаимодействие общества и государства, свобода человека, мораль и верховенство закона. Через*

современную интерпретацию взглядов выясняется, как они повлияли на нынешнее формирование гражданского общества.

Kalit so‘zlar. Fuqarolik jamiyati, qadimgi mutafakkirlar, Platon, Aristotel, Farobiy, Konfutsiy, davlat va jamiyat, axloq, erkinlik.

Keywords. Civil society, ancient thinkers, Plato, Aristotle, Pharisee, Confucius, state and society, morality, freedom.

Ключевые слова. Гражданское общество, античные мыслители, Платон, Аристотель, фарисей, Конфуций, государство и общество, мораль, свобода.

Fuqarolik jamiyati tushunchasi insoniyat tarixining qadimgi davrlaridanoq shakllanib kelgan. Har bir sivilizatsiyada davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni tartibga solish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash, ular faolligini oshirishga qaratilgan g‘oyalar ilgari surilgan. Ayniqsa, qadimgi G‘arb va Sharq mutafakkirlarining fikrlari hozirgi zamon fuqarolik jamiyati nazariyasining shakllanishiga katta hissa qo‘shgan.

Qadimgi Yunoniston va Rim faylasuflari fuqarolik jamiyatiga oid masalalarni davlat tuzilmasi, erkinlik va qonun ustuvorligi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqqanlar. Ulardan biri – Platon (mil. avv. 427–347) "Davlat" asarida adolatli jamiyatni ideal holatda tasvirlagan. Unga ko‘ra, fuqarolar jamiyatda o‘z tabaqasiga mos faoliyat bilan shug‘ullanishi kerak, bu esa tartib va barqarorlikni ta’minlaydi¹.

Aristotel (mil. avv. 384–322) esa fuqarolik jamiyatini davlatning ajralmas qismi sifatida tushungan. Uning fikricha, inson tabiatan “ijtimoiy mavjudot” (zoon politikon) bo‘lib, u faqat jamiyatda yashab, o‘z tabiati va maqsadlarini ro‘yobga

¹ Platon. Davlat. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2004.

chiqaradi. Aristotel davlat shakllarini tahlil qilib, eng maqbul shakl sifatida “politeya” – ko‘pchilik tomonidan boshqariladigan davlatni tan oladi².

Rim faylasufi Siseron (mil. avv. 106–43) esa "Respublika" asarida jamiyatda qonun va axloqning ustuvorligini asoslab bergan. Unga ko‘ra, “xalq bu – qonun asosida birlashgan odamlar yig‘indisi” bo‘lib, bu fuqarolik jamiyatining asosiy tamoyiliga aylangan³.

Sharq mutafakkirlarining fuqarolik jamiyati haqidagi qarashlari asosan adolat, insonparvarlik, axloq va hokimiyatning xalq oldidagi mas‘uliyatiga asoslangan.

Konfutsiy (mil. avv. 551–479) o‘zining axloqiy-falsafiy qarashlarida “li” – ya’ni urf-odat va marosimlar orqali ijtimoiy tartibni saqlashga katta ahamiyat bergan. Unga ko‘ra, jamiyat adolatli boshqaruv orqali rivojlanadi, hukmdor esa xalq oldida axloqiy javobgarlikka ega⁴.

Farobiy (870–950) o‘zining "Fozil shahar ahli" asarida davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni ideal holatda tahlil qiladi. Uning fikricha, fozil shahar – bu axloqiy barkamol insonlar boshqaruvida bo‘ladigan jamiyatdir. U fuqarolik jamiyatining rivojini ilm, axloq, hamkorlik va taraqqiyot bilan bog‘lagan⁵.

Ibn Sino ham Farobiy ta’sirida jamiyat va davlat o‘rtasidagi muvozanatga urg‘u bergan. U jamiyatni insoniyat taraqqiyotining negizi deb hisoblagan va insonning baxt-saodati shu jamiyatdagi ahil munosabatlarga bog‘liq deb hisoblagan.

² Aristotel. Siyosat. Moskva: Nauka, 1983.

³ Siseron. Respublika. Moskva: Nauka, 1995.

⁴ Konfutsiy. Lun Yuy – Suhbatlar va mulohazalar. Pekin: Sinologiya markazi, 2000.

⁵ Abu Nasr Farobiy. Fozil shahar ahli haqida. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1993.

Al-Gʻazoliy (1058–1111) esa hokimiyat va axloqiylikni uygʻunlashtirish tarafdori boʻlib, hukmdorning adolatsizligi fuqarolarning isyoniga olib kelishini tan olgan. U jamiyatni axloqiy barkamollik orqali isloh qilish mumkinligini ilgari surgan⁶.

Qadimgi Gʻarb mutafakkirlari jamiyatni asosan davlatning ijtimoiy va siyosiy mexanizmlari orqali tartibga solishni taklif etgan boʻlsa, Sharq allomalari jamiyatni axloqiy-meʼyoriy jihatdan boshqarishga urgʻu bergan. Gʻarbda fuqarolik jamiyati tushunchasi qonun ustuvorligi va shaxs erkinligi bilan bogʻliq boʻlsa, Sharqda esa bu tushuncha maʼnaviyat, adolat va ijtimoiy birdamlik bilan uygʻunlashgan.

Zamonaviy fuqarolik jamiyati ham aynan mana shu qadimiy qarashlar asosida shakllanmoqda. Bugungi demokratik jamiyatlarda davlat va jamiyat oʻrtasidagi aloqalar, nodavlat tashkilotlar, fuqarolik faolligi – barchasi qadimgi Gʻarb va Sharq donishmandlarining merosiga tayanadi.

Qadimgi Gʻarb va Sharq mutafakkirlarining fuqarolik jamiyati haqidagi qarashlari har xil tarixiy, madaniy va ijtimoiy sharoitda shakllangan boʻlsa-da, ular jamiyat barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim nazariy asos boʻlib xizmat qiladi. Bugungi kunda bu qarashlarni oʻrganish va amaliyotga tadbiiq etish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Platon. Davlat. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2004.
2. Aristotel. Siyosat. Moskva: Nauka, 1983.
3. Siseron. Respublika. Moskva: Nauka, 1995.

⁶ Al-Gʻazoliy. Nasihat ul-muluk. Tehron: Diniy meros markazi, 2005.

4. Konfutsiy. Lun Yuy – Suhbatlar va mulohazalar. Pekin: Sinologiya markazi, 2000.
5. Abu Nasr Farobiy. Fozil shahar ahli haqida. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1993.
6. Ibn Sino. Siyosat risolasi. Toshkent: Fan, 2001.
7. Al-G‘azoliy. Nasihat ul-muluk. Tehron: Diniy meros markazi, 2005.